

Marek Zieliński

Marian Pawlak (1935-2016)

Prof. dr hab. Marian Pawlak urodził się 10 lipca 1935 r. w Nowinach na południowych Kujawach. Był synem Konstantego i Anny z Raczkowskich. Na chrzcie otrzymał imiona Marian Zdzisław. Jego dzieciństwo upływało w pomroce wojny, a następnie budowy socjalistycznego państwa. Trudny czas wojny nie pozwolił, by rozpoczął naukę szkolną w stosownym czasie. Jego rodzina została bowiem wysiedlona do Kolonii Borzymie. Dopiero po przejściu frontu i zakończeniu działań wojennych mógł rozpocząć naukę w szkole w Nowinach, którą ukończył w 1950 r. zaledwie po pięciu latach. Następnie kontynuował naukę w Liceum

Prof dr hab. Marian Pawlak 1935-2016

Ziemi Kujawskiej, w oddalonym o 25 km Włocławku. Egzamin maturalny zdał w 1955 r., po czym swoje kroki skierował na młody uniwersytet w Toruniu, gdzie rozpoczął pięcioletnie studia magisterskie w zakresie historii. Ukończył je w 1960 r. Pracę magisterską poświęconą Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu przygotował pod kierunkiem prof. dr hab. Jadwigi Lechickiej. Po ukończeniu studiów pracował krótko w Książnicy Miejskiej w Toruniu i następnie w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Lipnie. W początku 1961 r. został zatrudniony jako asystent na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Wówczas też rozpoczął badania nad dziejami staropolskiego szkolnictwa, pod kierunkiem dotychczasowego promotora. Wpisał się tym samym w nurt badań prof. Lechickiej, stając się z czasem najwybitniejszym ich kontynuatorem. Po śmierci prof. Lechickiej w 1965 r.,

kontynuował działalność naukową pod kierunkiem prof. Jerzego Wojtowicza. Dysertację doktorską zatytułowaną *Dzieje Gimnazjum Elbląskiego w latach 1535-1772* obronił w 1969 r.¹ U kresu życia tamten czas wspominał następująco: *Pracę w Instytucie Historii traktowałem początkowo jako przygodę, bo nigdy nie marzyłem, aby zostać zawodowym uczonym*².

Po doktoracie poświęcił się pracy dydaktycznej i organizacyjnej. Wiele czasu pochłaniała mu działalność w Związku Nauczycielstwa Polskiego (1975-1981) oraz Klubie Inteligencji Katolickiej. W latach 1984-1989 był kierownikiem poddyplomowych studiów historii dla nauczycieli, które wówczas cieszyły się dużym zainteresowaniem. Jednocześnie kontynuował badania, co zaowocowało rozprawą habilitacyjną pt. „*Studia uniwersyteckie młodzieży z Prus Królewskich w XVI-XVIII*”³.

Po habilitacji w 1988 r. zdecydował się na zmianę uczelni. 1 lipca 1989 r. przeszedł do pracy w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy – obecnym Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego – która wówczas przechodziła bardzo istotne przeobrażenia organizacyjne. Wspominając moment rezygnacji z pracy w UMK, stwierdził: *Decyzję podjąłem sam z kilku powodów: mieszkaniowych, chęci współorganizowania kierunku historia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy, stosunków wewnątrz Instytutu i Wydziału* [na UMK]⁴. Profesor bardzo intensywnie włączył się w działania jako kierownik Zakładu Historii Nowożytnej (1989-2006) i prodziekana Wydziału Humanistycznego (1990-1996 i 1999-2002). Jego osobiste zaangażowanie doprowadziło do zatrudnienia wielu młodych adeptów nauki, promocji naukowej, ewolucji programów studiów historycznych, tworzenia nowych kierunków, ale także uzyskania przez Wydział Humanistyczny praw do doktoryzowania, a następnie habilitowania. Niejako wyrazem uznania za poniesiony trud organizacyjny było uzyskanie 22 sierpnia 1995 r. tytułu profesora zwyczajnego.

W jego działalności naukowej dominowały badania nad dziejami oświaty i wychowania. Wśród prac naukowych Profesora znajdują się dogłębne studia z historii oświaty, monografie miast, edycje cennych tekstów źródłowych, podręczników akademickich⁵. Jego artykuły znajdują się w „Roczniku Gdańskim”,

¹ M. Pawlak, *Dzieje Gimnazjum Elbląskiego w latach 1535-1772*, Olsztyn 1972.

² Jerzy Wojtowicz – *historyk gospodarki, społeczeństwa i kultury doby nowożytnej. Indywidualny przypadek z historii PRL*, red. K. Maliszewski, W. Piasek, Toruń 2015, s. 294.

³ M. Pawlak, *Studia uniwersyteckie młodzieży z Prus Królewskich w XVI-XVIII*, Toruń 1988.

⁴ Jerzy Wojtowicz..., s. 311.

⁵ F.E. von Rochow, *Przyjaciel dzieci: to jest księga do czytania i używania dla uczącej się młodzieży pierwszej po niemiecku a teraz na polski przetłumaczona*, tłumaczenie J. Olech, opracowanie i wstęp M. Pawlak, Olsztyn 1982; M. Kwiatkowski, *Pisma. Edycje królewieckie 1564-1577*, oprac. i wstęp M. Pawlak, Bydgoszcz 1997; M. Pawlak, *Z dziejów świętości*

„Komunikatach Warmińsko-Mazurskich”, „Zeszytach Naukowych UMK”, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, „Zapiskach Kujawsko-Dobrzyńskich”, „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego”, „Studiach Historycznych”, „Przełądzie Regionalnym”, „Roczniku Kulturalnym Kujaw i Pomorza”, *Polskim słowniku biograficznym*, *Włocławskim słowniku biograficznym*, *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego*. Wypromował pięciu doktorów.

Po ukończeniu siedemdziesiątego roku życia przeszedł na emeryturę począwszy od 30 września 2005 r. Niemniej jednak chciał nadal pracować. Przez kolejny rok akademicki został zatrudniony na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w wymiarze tylko 1/3 etatu. Niestety, dalszego zatrudnienia odmówiono w roku akademickim 2006/2007. Jednocześnie prof. Marian Pawlak podjął pracę w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej, gdzie pełnił m.in. funkcję dziekana Wydziału Nauk Społecznych i Filologicznych oraz kierownika Zakładu Podstaw Edukacji. Z placówką tą był związany do 2012 r., kiedy to w wyniku pogarszającego się stanu zdrowia zaprzestał aktywnie uczestniczyć w życiu akademickim. Do końca jednak bardzo interesował się sprawami uczelni, z którymi był związany, a w szczególności Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW.

Był członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego, Stowarzyszenia Autorów Polskich, Regionalnej Rady Ochrony Środowiska Kulturowego Pomorza Nadwiślańskiego oraz Towarzystw Naukowych w Bydgoszczy, Gdańsku, Olsztynie, Toruniu i Włocławku. Należał do członków założycieli Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym. Wchodził w skład rad wydawniczych „Zapisek Kujawsko-Dobrzyńskich” i *Włocławskiego słownika biograficznego*. Prof. Marian Pawlak został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi w 1980 r., Medalem KEN w 1998 r. oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski

Gimnazjum Elbląskiego w epoce Odrodzenia i Baroku, Gdańsk 1985; tenże, *Reformacja i kontrreformacja w Elblągu w XVI-XVIII wieku*, Bydgoszcz 1994; tenże, *Dawne włocławskie gimnazja (w latach 1876-1939)*, Bydgoszcz 1998; tenże, *Dzieje administracji w Polsce (materiały pomocnicze)*, Bydgoszcz 2005; tenże, *Szkoły parafialne na Kujawach w epoce staropolskiej*, Bydgoszcz 2005; tenże, *Zarys dziejów oświaty. Skrypt*, Bydgoszcz 2007; *Dzieje Szkoły Podstawowej w Nowinach w latach 1927-2010*, Bydgoszcz 2011; M. Pawlak, J. Serczyk, *Podstawy badań historycznych. Skrypt dla studentów I roku historii*, Bydgoszcz 1991, 1992, 1993, 1994, 1997, 1999, 2008; A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodecz-Włocławek 1989; J. Katafias, M. Pawlak, *Włocławski Oddział Instytutu Rolniczego Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy*, Włocławek 2001; M. Pawlak, W. Długocki, *Studia uniwersyteckie malborezyków do 1773 roku*, Bydgoszcz 2004; *200 lat Konstytucji 3 Maja. Materiały z konferencji naukowej*, red. M. Pawlak, Bydgoszcz 1992; *Księga pamiątkowa Gimnazjum i Liceum Ziemi Kujawskiej we Włocławku wydana z okazji jubileuszu 90-lecia*, red. M. Pawlak, Włocławek 1992; *Powstanie kościuszkowskie na Kujawach i Pomorzu Gdańskim*, red. M. Pawlak, Bydgoszcz 1994; A. Mietz, M. Pawlak, M. Szczotkowska-Topić, *Gimnazjum i Liceum im. ks. Jana Długosza we Włocławku 1916-1949*, Bydgoszcz 1995.

w 2000 r. Mimo iż Jego życie w większości przypadło na trudne czasy, zachował neutralność polityczną. Nie należał do żadnej partii, z czego był bardzo dumny.

Gdy długie i owocne, 81-letnie życie dobiegło końca, warto pochylić się z refleksją nad nim. Niewątpliwie każdy z nas znał Profesora z innej strony, a jednak każdy z nas doświadczył Jego życzliwości i otwartości łączącej się ze skromnością. W publikacjach, które Profesor ofiarowywał znajomym, wpisywał jakże często: *Przyjacielowi* – i nie było to nadużyciem. Profesor Marian Pawlak był bowiem przyjaźnie nastawiony do ludzi.

Profesor Marian Pawlak zmarł 26 grudnia 2016 r. w Bydgoszczy, mieście, w którym żył i pracował przez ostatnie 27 lat. Pochowany został w Toruniu.